

*Сиромля Н. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри іноземних мов**Київського національного університету технологій та дизайну*

ДИТЯЧИЙ ЖУРНАЛ УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ МЕДІАЛІНГВІСТИКИ

Анотація. Стаття вивчає основні особливості організації дитячого журналу з позицій медіалінгвістики. На думку дослідників, журнал визначається як система, в якій поєднуються різні типи письма, оскільки відбувається процес подолання лінійного характеру соціальних інститутів і перехід від невпорядкованого стану до високовпорядкованої системи. Дитячий журнал вважається системою, яка вимагає врахування його структури. Застосовано інтегративний підхід для визначення особливостей розвитку журналу як системи з відповідною структурою – маються на увазі антропоцентризм та системний центризм. У результаті дослідження дитячий журнал ідентифікується як система, експлікована у формі супертексту, яка обмежена в часі та просторі; як цілісна мовна одиниця вона має комунікативні полюси – автора та адресата. Дитячий журнал вважається супертекстом, оскільки відповідає таким ознакам: сукупність висловлювань або текстів, поєднаних за змістом та ситуативно, є цілісним утворенням, єдність якого базується на тематичній та модальній спільності одиниць (текстів), що входять до нього.

Також дитячий журнал як супертекст розуміється як серія автономних словесних текстів, позначених спрямованою асоціативно-семантичною спільнотою, тобто у сферах автора, коду, контексту чи адресата. Аналізуються формальні (хронологічні межі) та концептуальні критерії (тематична та модальна цілісність, здатність бути відкритою чи закритою системою, наявність автора та адресата, структурованість, мовна спільність, динаміка формування та подальший розвиток надтекстуальності).

За результатами дослідження, дитячий журнал визначається як багаторівнева система з ієрархічною структурою. Перший рівень представляє сукупність усіх дитячих журналів в Україні за відповідний період як супертекст. Другий рівень формується незалежним дитячим періодичним виданням, кожне з яких є супертекстом.

Отже, дитячий журнал – це ідеальна система, що складається з об'єктів – концептів чи ідей, пов'язаних як одне ціле, це складна єдність, динаміка якої формується структурою системи, її складом та внутрішньою організацією. Використання інтегративного підходу, що включає методи медіалінгвістики, для аналізу періодичного видання для дітей дало змогу всебічно охарактеризувати дитячий журнал в Україні та визначити його особливості як супертексту.

Ключові слова: медіалінгвістика, супертекст, система, структура, періодичне видання для дітей.

Постановка проблеми. У перехідні періоди на межі століть для лінгвістичної науки характерна поява низки суміжних дисциплін: соціолінгвістика, психолінгвістика, когнітивна лінгвістика, культурологія, гендерна лінгвістика, лінгвістична синергетика, лінгвоімагологія [1], медіалінгвістика. Л.Р. Дускаєва зазначає, що медіалінгвістика – це науковий напрям, що переживає період становлення у вітчизняному мовознавстві на перетині лінгвістики

та медіалогії, предметом вивчення якого є мовленнєва діяльність у медіа [2, с. 14]. На думку автора, цей напрям заснований на досягненнях функціональної стилістики та дискурс-аналізу.

Процес, який ми спостерігаємо, зумовлений необхідністю пошуку нових підходів до розуміння людини, мови, навколишнього світу (Н.Ф. Алефіренко, Н.Д. Арутюнова, Л.П. Іванова, В.І. Карасік, Ю.Н. Караулов, Є.С. Кубрякова, Л.А. Кудрявцева, В.А. Маслова, Л.Н. Синельникова, Ю.С. Степанов, І.А. Стернін, С.Г. Тер-Мінасова та багато інших).

Аналіз досліджень і публікацій. На думку Ю.С. Степанова, дослідники відкривають нові мовні реалії, вивчення їх відбувається не лише «в рамках певної дисципліни чи науки», а в рамках «проблемної ситуації». Так, у монографії А.Г. Шиліної (2012) «російськомовний жіночий журнал України розглядається як нова мовна реальність, специфіка якої виявляється в тому, що, з одного боку, він накопичує сучасні мовні тенденції, з іншого боку, це формує мовну культуру адресата і, отже, культуру світогляду» [3, с. 3]. Вивчення другої складової частини, на наш погляд, особливо важливе на основі матеріалу, адресованого підростаючому поколінню, дитячій аудиторії.

Метою статті є аналіз основних механізмів впливу дитячого журналу в Україні на його аудиторію, оскільки, за принципом Маршалла Маклюєна, «засіб комунікації – це повідомлення» (Understanding Media: The Extensions of Man, 1964). Актуальність зумовлена сучасними дослідженнями процесів формування мовної особистості дитини: роботи Н.В. Зозулі (на основі дитячого фольклору), М.Ю. Кайки (на основі дитячої літератури середини ХХ – початку ХХІ століть) та інших.

Виклад основного матеріалу. На межі ХХ – початку ХХІ століть дитячий журнал став представляти систему, в якій «різні типи письма поєднуються і сперечаються між собою» [4, с. 388]. Дослідники простору засобів масової інформації характеризують цей процес як подолання лінійного характеру своєї природи соціальними інститутами та перехід від невпорядкованого стану до високовпорядкованої системи [3, с. 6].

Ми визначаємо дитячий журнал як систему, тобто «сукупність взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів, що утворюють більш складну єдність, розглянуту з боку елементів – її частин» [5, с. 27]. Цей тип системи ідентифікується В.М. Солнцевим як ідеальний у його класифікації, оскільки така система є формою відображення зовнішнього світу, вона виникла внаслідок розумової діяльності людей і не існує поза матеріальною субстанцією – мозком адресата, який мислить [6, с. 18].

Вивчення особливостей розвитку дитячого журналу як системи вимагає аналізу його структури. Згідно з визначенням А.С. Мельничука, під структурою розуміють «склад та внутрішню організацію єдиного цілого, розглянутого з боку його цілісності» [5, с. 27].

Для вивчення дитячого видання ми використовуємо інтегративний підхід, на думку Л.П. Іванової, він ґрунтується на «взаємодоповнюючих принципах – антропоцентризмі та системному центризмі» [7, с. 72].

З огляду на написане вище, дитячий журнал вважається супертекстом.

Згідно з визначенням у «Стилістичному енциклопедичному словнику» під редакцією М.Н. Кожині, «супертекст – це сукупність висловлювань або текстів, поєднаних за змістом та ситуативно. Це цілісне утворення, єдність якого базується на тематичній та модальній спільності одиниць (текстів), що входять до нього. Супертекст обмежений у часі та просторі; як цілісна мовна одиниця він має комунікативні полюси – автора та адресата» [8, с. 374].

У роботу А.Г. Лошакова додано деякі складники цього поняття, важливі для співвідношення з дитячим журналом як об'єктом нашого дослідження: під супертекстом розуміється «серія автономних словесних текстів, позначених спрямованою асоціативно-семантичною спільністю (у сферах автора, коду, контексту чи адресата)» [9, с. 102–104].

Таким чином, ми визначаємо дитячий журнал як систему, виражену у формі супертексту.

Дитячий журнал відповідає таким критеріям супертексту, за Н.А. Купіною та Г.В. Бітенською [10]: 1) чітко визначені хронологічні межі – це формальні критерії супертекстуальності журналу (проаналізовано друковані та електронні українські дитячі періодичні видання за 2010–2019 рр.); 2) концептуальні критерії – тематична та модальна цілісність, здатність бути відкритою чи закритою системою, наявність автора та адресата, структурованість (однотипні та різномірні видання), мовна спільність, динаміка становлення та подальшого розвитку.

Зупинимось детальніше на характеристиках цих критеріїв. Дитячий журнал – це багаторівнева система з ієрархічною структурою. Перший рівень представляє сукупність усіх дитячих журналів в Україні за відповідний період як супертекст. Другий рівень формується незалежним дитячим періодичним виданням, кожне з яких є супертекстом, наприклад, «Пізнайко» [11; 12], «Богдан» тощо. Третій рівень – окремі номери дитячого журналу (№№1-6 або №№1-12) як супертекст для аналізованого періоду.

Аналіз дитячих журналів в Україні як сукупності (перший рівень структури) виявив певні характеристики. Відповідно до «Каталогу періодичних видань України» за 2012–2019 роки та даних Інтернету [13; 14; 15] дитяча аудиторія має змогу спілкуватися з друкованими, аудіовізуальними, електронними та Інтернет-виданнями. Друкована («паперова») українська продукція представлена близько 175 найменуваннями (газетами, журналами, додатками до журналів (для дорослих та дітей), включаючи публікації розважально-освітнього характеру (книжки-розмальовки, кросворди тощо), які не мають літературної складової частини), серед яких із лінгвістичної точки зору можна виділити такі групи:

– одномовні (українські чи російські: «Абетка Казок», «Барвінок», «Казковий вечір», «Ералаш», «Мурзилка», кримськотатарський «Арманчик» та ін.);

– дво- та багатомовні (в одному випуску матеріал поданий двома-трьома мовами):

1) українська та російська («Бэмс!», «Колосок», «Классная литература» тощо);

2) українська та англійська («Веселі Картинки», «Професор Крейд», «Смайлик» та ін.);

3) російська та арабська («Веселый светлячок»);

4) українська, російська та англійська («Кешкины кроссворды», «Весела перерва – Веселая переменка – Jolly break»);

5) багатомовні версії одного журналу («Пізнайко» / «Познайка» / «POZNAYKO», «Веселый супержурналистик кенгуру» (укр., рос.) тощо).

Можна зазначити невдоволену потребу сучасної дитячої аудиторії в багатомовному вирішенні дитячого періодичного видання, особливо для шкільного віку, що зумовлена соціальними процесами і розуміється як прояв динаміки мовленнєвої сфери в комунікативному просторі дитячого періодичного видання.

З точки зору варіантів подання інформації виділяють друковані журнали з CD-дисками, на дисках подають звуковий та відеосупровід окремих фрагментів номера, ігри, завдання, інформацію про журнал («Умейка» / «Умійко» з CD та без диску, («Пізнайко від 2 до 6» (з CD), «POSNAYKO» (з CD)), та без вкладень у вигляді електронних носіїв («Богдан», «Країна знань», «Шишкин Лес» та ін.). У друкованому «Каталозі» є два електронні видання для школярів, які надсилаються на електронну адресу: юридичний журнал для школярів «Абетка Права» та додаток до періодичного журналу «Право України» «Правобукварик».

Другий рівень утворюють окремі дитячі журнали як супертексти («Пізнайко», «Богдан», «Шишкин Лес» тощо). Проаналізуємо деякі з них.

Змістова спрямованість дитячих журналів визначається, з одного боку, основними видами діяльності дитини (гра та навчання), з іншого – основними завданнями дорослого адресата (виховання, освіта, розваги), який пропонує розвивальні, пізнавальні та творчі завдання, читання/прослуховування оповідань тощо.

Кожен дитячий журнал має певну структуру, яка виражається в наборі рубрик. Наприклад, «Пізнайко» пропонує такі регулярні рубрики: «Читалка» – високоякісні казки та історії сучасних авторів та класиків; «Навколо світу» – цікаві пізнавальні факти про різні країни; «Цікавинки» – фоторепортажі про незвичайних представників тваринного світу; «Майстерня» – оригінальні та прості саморобні вироби на тему номера [11; 12].

Використання розмовних форм та неологізмів у заголовках рубрик емоційно впливає на того, хто вибирає та читає журнал: враховується участь дорослого та дитини, яка вміє читати (з 6 років).

У назвах рубрик використовуються графічні, семантичні та граматичні okazіоналізми. Як ми зазначали, що аналіз лише заголовків рубрик вказує на посилення впливу засобів масової інформації на читацьку аудиторію відповідно до її віку. У вибраному лексичному матеріалі емоційний вплив на підлітків забезпечується за допомогою сленгізмів (див. також праці І.Г. Приходько), розмовних неологізмів, англіцизмів, мовних ігор із використанням англійських слів та виразів.

Взаємодія дитини з журналом починається в сім'ї, яка, на думку Л.П. Іванової, є мікросоціумом і створює власний дискурс – дискурс сімейного мікросоціуму, де обов'язково є улюблені книги, музика, кулінарні страви, пісні [17], свята, улюблений журнал тощо. Отже, однією з основних функцій дискурсу дитячого журналу є актуалізація певного ментального простору – певного «внутрішнього світу» в навколишньому світі, пропонованого читачеві зовсім молодого віку (в рамках дослідження було взято

матеріал із журналів для дітей від 2 до 6 років). Тобто улюблений дитячий журнал формує ментальність у процесі розвитку мовної особистості дитини – «світогляд у категоріях та формах рідної мови, в процесі пізнання, що об'єднує інтелектуальні, духовні та вольові якості національного характеру у його типових проявах» [18, с. 15], характерні для цього мікросоціуму – сім'ї.

Основними одиницями ментальності є поняття, ключові слова культури, прецедентні явища (А. Вежицька, Л.П. Іванова, Л.Н. Мурзін, В.В. Красних та інші). У рамках аналізу когнітивної сфери комунікативного простору (Б.М. Гаспаров, Т.А. Воронцова) дитячого журналу звернемо увагу на лінгвокультурологічний фактор, оскільки важлива роль дитячої журналістики в процесі формування мовної особистості дитини визначається його етичним та естетичним потенціалом, оскільки він продовжує традиції фольклору та класичної художньої літератури.

Як показали наші дослідження, однією з особливостей когнітивної сфери комунікативного простору дитячого журналу є актуалізація «позитивних» фрагментів символіки Сонця та Дощу, виражених у текстах із досліджуваних журналів [19; 20]. Представлення таких фрагментів мовної картини світу зумовлене віком аудиторії-реципієнта і необхідне для формування мовної особистості дитини на цьому етапі розвитку з урахуванням психофізичного стану та наявних у дитини знань із метою виховання позитивного ставлення до навколишнього світу та себе як його представника (результати можна порівняти з експлікацією авторської та традиційної символіки «Вогню» в поезії [21]).

Третій рівень – окремий випуск дитячого журналу (№№ 1–6 або №№ 1–12) як супертекст.

Одним із концептуальних критеріїв супертексту є тематична та модальна цілісність (аудиторія дітей дошкільного та молодшого шкільного віку визначає відповідний репертуар видання, наявність оцінки етичного та естетичного змісту пропонованих тем та текстів; теми окремих текстів сприяють реалізації теми випуску (якщо такі є) та тематичній спрямованості публікації. Дитячі журнали можна розділити на групи за способом розкриття теми: 1) універсальні – в яких не проводиться диференціація за статтю, за інтересами (для дітей від 1 до 3 років та від 2 до 5 років); 2) диференційовані (для читачів від 6 років та молодшого шкільного віку та навіть старших).

Останні прагнуть до спеціалізації: а) за статтю («Барбі», «Girl», «Дівчата» (російська, українська)), б) за віком, в) за інтересами: для тих, хто любить вчитися весело – журнал «Веселі уроки», для тих, хто любить конструювати, – «Юний модельєр-конструктор», шукачів пригод зацікавить журнал «Веселі Пригоди» та ін.; г) за релігійною спрямованістю – християнські журнали «Водограй» (8–13 років), «Водограйчик» (3–8 років); г) за освітнім видом діяльності – «Я вивчаю українську», «Веселый светлячок» (російсько-арабське видання про східну культуру та іслам). Модальна цілісність дитячого журналу виражається оцінкою етичного та естетичного змісту окремих тем та гіпертем видання.

Сучасні журнали мають збірний образ автора (журнал створюється колективом авторів, для складання випуску беруться окремі авторські твори) та конкретний тип адресата (за віком, статтю та інтересами тощо).

Дитячий журнал може існувати у формі закритої або відкритої системи. Дитяче видання є відкритим супертекстом, якщо відбувається обмін енергією та інформацією з навколи-

шнім середовищем [22, с. 227], воно подається у вигляді окремих щорічних номерів і продовжує виходити донині; як закрити систему дитячий журнал можна визначити в умовах внутрішніх або зовнішніх змін (зміна редактора, концепції, політичні, соціально-економічні процеси, що ведуть до закриття журналу).

Дитячий журнал вважається більш-менш рівномірно структурованою системою (формат публікації, набір рубрик, структура тексту окремого випуску).

Наступна особливість – мовна цілісність для певної вікової аудиторії (у публікаціях для наймолодшої аудиторії немає мовної гри, запозичень іноземних мов, але в журналах для школярів та підлітків спостерігаємо вживання мовної гри, оказіоналізмів, одиниць сленгової лексики, англіцизмів тощо).

Останнім визначенням критерієм є динамічний розвиток (динаміка розвитку видання пов'язана з економічною, політичною, історичною ситуацією в країні, науково-технічним прогресом: створення сайтів журналів «Мурзилка», «Веселі Картинки», «Пізнайко» та ін., оригінальних Інтернет-журналів «Электронные пампасы», «Ромчик» та ін.).

Висновки. Отже, дитячий журнал – це ідеальна система, що складається з елементів – понять та ідей, пов'язаних як єдине ціле, це складна єдність, динаміка якої формується структурою системи, її складом та внутрішньою організацією.

Особливість дитячого журналу як системи зумовлена його специфікою, для вивчення цього явища доцільно використовувати інтегративний підхід, тобто лінгвістичні (теорія тексту, теорія комунікацій, соціолінгвістика, лінгвокультурологія, етнолінгвістика та ін.) та нелінгвістичні (журналістика, соціологія, психологія) принципи.

Вивчення дитячого журналу як супертексту в синхронічному та діахронічному аспектах із позицій медіалінгвістики вважається перспективним.

Література:

1. Медиалінгвістика в термінах і поняттях : Словарь-справочник / под ред. Л.Р. Дускаевой. Москва : Издательство : Общество с ограниченной ответственностью «ФЛИНТА», 2018. 440 с.
2. Ivanova L.P. Representing the Persian Realities of the beginning of the 19th Century in the Russian Artistic Text of the 20th Century (Based on Tynyanov's Novel "The Death of Vazir Mukhtar"). *Language Art*. 2018. Vol. 3 (4). P. 93–104. DOI: 10.22046/LA.2018.24. URL: <http://www.laguageart.ir/index.php/LA/article/view/83>
3. Шилина А.Г. Русскоязычный женский журнал Украины в аспекте теории текста (синергетический анализ) : монография. Симферополь : Антикава, 2012. 280 с.
4. Барт Р. Смерть автора. *Избранные работы: Семиотика: Поэтика*/пер. с фр., сост., общ. ред. и вступ. ст. Г.К. Косикова. Москва: Прогресс, 1989. С. 384–391.
5. Мельничук А.С. Понятие системы и структуры языка в свете диалектического материализма. *Вопросы языкознания*. 1970. № 1. С. 19–32.
6. Солнцев В.М. Язык как системно-структурное образование. Москва : «Наука», 1977. 344 с.
7. Иванова Л.П. Метод и смежные явления: функции, критерии разграничения : *Методы лингвистических исследований*: материалы Міжнародної науково-практичної конференції. Слов'янськ : СДПУ, 2010. С. 69–72.
8. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / под ред. М.Н. Кожинной. Москва, 2003. 696 с.
9. Лошаков А.Г. Сверхтекст: проблема целостности, принципы моделирования. *Известия Российского государственного педаго-*

- гического университета имени А.И. Герцена. Сер. «Общественные и гуманитарные науки». 2008. № 11 (66). С. 110–109.
10. Купина Н.А., Битенская Г.В. Сверхтекст и его разновидности. Н.А. Купина, Г.В. Битенская. *Человек–Текст–Культура*. Екатеринбург, 1994. С. 214–233.
  11. Украинские детские журналы. Обзор. URL: http://uti-puti.com.ua/view_articles.php?id=411 (дата звернення: 12.12.2020).
  12. Журнал «Пізнайко». Пресс-релиз. URL: <http://posnayko.com.ua/> (дата звернення: 12.12.2020).
  13. Книжчин Дім. URL: <http://book-house.org/> (дата звернення: 12.12.2020).
  14. Сайти дитячих журналів і газет. URL: http://ditky.at.ua/dir/novini_ta_zmi/10-1-2 (дата звернення: 12.12.2020).
  15. Журнали онлайн. URL: <http://www.chl.kiev.ua/Default.aspx?id=5677> (дата звернення: 12.12.2020).
  16. Библиотека детских журналов. URL: <http://detmagazin.ucoz.ru> (дата звернення: 12.12.2020).
  17. Иванова Л.П. Дискурс микросоциума (типичной семьи с типичной фамилией). Киев : Освіта України, 2015. 87 с.
  18. Колесов В.В. Язык и ментальность. Санкт-Петербург : «Петербургское Востоковедение», 2004. 240 с.
  19. Сыромля Н.Н. Лингвокультурологический анализ символа «Дождь» в поэзии детских журналов Украины. *Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. пр.* Випуск 45. Частина 3. Київ : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2013. С. 304–309.
  20. Сыромля Н.Н. Экспликация символа «Солнце» в поэтическом тексте детского русскоязычного журнала. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»: Збірник наукових праць*. 2013. Випуск XVIII. С. 302–305.
  21. Syromlia N. The Explication of the Author's Traditional Symbolism of the Element Fire in the Poetry of the Russian Symbolist Poet K. Balmont: The Actualization of Zoroastrianism Motives. *LANGUAGE ART*. Vol. 4(3): P. 103–118. 2019. DOI: 10.22046/LA.2019.18 DOR: 98.1000/2476-6526.1398.4.103.12.3.1575.1606, <https://doi.org/10.22046/LA.2019.18>.
  22. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Законы эволюции и самоорганизации сложных систем. Москва : Наука, 1994. 236 с.

Syromlia N. Children's magazines of Ukraine as an object of media linguistics

Summary. The article studies main features of a children's magazine from points of view of media linguistics. According to the researchers of the formation of a child's linguistic personality a magazine is defined as a system in which various types of writing are combined because there is a process of overcoming of the linear nature of social institutions and the transition from a disordered state to a highly ordered system. A children's magazine is considered to be a system which requires consideration of its structure. There used an integrative approach to define peculiarities of a development of a magazine as a system with a proper structure – anthropocentrism and system centricism are meant. As a result of the research a children's magazine is identified as a system expressed in the form of a supertext which is limited in time and space; as an integral speech unit, it has communicative poles – the author and the addressee. Also a children's magazine as a supertext is understood as a series of autonomous verbal texts marked by a directed associative-semantic community i.e. in the spheres of the author, code, context or addressee. The formal (chronological boundaries) and conceptual criteria (thematic and modal integrity, the ability to be an open or closed system, the presence of an author and addressee, being structured, linguistic community, dynamics of formation and further development of the supertextuality) are analysed.

So, a children's magazine is an ideal system composed of objects – concepts or ideas, connected as a whole, this is a complex unity, the dynamics of which is formed by the structure of the system, its composition and internal organization. The use of an integrative approach which includes methods of media linguistics to the analysis of a periodical for children made it possible to comprehensively characterize a children's magazine in Ukraine and identify its features as a supertext.

Key words: media linguistics, supertext, system, structure, periodical for children.